

Arbeiderbevegelsen i Nord-Norge. En kommentar

Knut Einar Eriksen

Har dette temaet vært fortiet og forsømt av historikere ved Universitetet i Tromsø? I all fall ikke med et langtidsperspektiv for øye.

En oversikt over hoved-/masteroppgaver og doktoravhandlinger skrevet siden oppstarten av historiestudiet her i 1972 viser at både nordnorsk arbeiderhistorie og arbeiderbevegelse har hatt en helt sentral plass. Dette faglig-tematiske tyngdepunktet underbygges ved at så si alle de ansatte i nyere historie har bidratt med små og store arbeider der ulike sider ved nordnorsk arbeiderbevegelse er blitt behandlet. Noen som Hallvard Tjelmeland har også hatt temaet som sitt kanskje viktigste forsknings, veilednings- og undervisningsfelt.

Men ikke bare historikere i Tromsø har skrevet vektige bidrag om dette temaet. Også en rekke andre samfunnsforskere ved det nordlige universitetet har bidratt med publikasjoner der nordnorsk arbeiderhistorie og arbeiderbevegelse har stått sentralt. Det samme gjelder historikere ved Universitetet i Bodø. Tjelmeland trekker med rette fram også lokalhistorikere. Dag Skogheims mange formidlingsarbeider har hatt en bred leserkrets, likeså Steinar Wikans mer forskningspregede bøker om Ellisiv Wessel og fagforeningen Nordens Klippe. En rekke andre personer kunne her ha vært nevnt. I de store oversiktsverkene om den politiske og faglige arbeiderbevegelsen er det derimot lite å finne om oppslutning og virksomhet i den nordlige landsdelen. Men selvsagt er særlig Alfred Eriksen og valggjennombruddet for Arbeiderpartiet i 1903 viet utførlig omtale.

Det er ellers grunn til å fremheve at det meste av forskningen om arbeiderbevegelsen i Nord-Norge er utført av forskere, studenter, journalister og «amatørhistorikere» med tilhold i landsdelen. Unntaket er det store prosjektet om Koksverket og Jernverket i Mo i Rana. Her gjorde historikermiljøet ved Universitetet i Trondheim en bredt anlagt pionerinnsats, med professor Per Maurseth i spissen.

Som Halvard Tjelmeland forsiktig antyder og Rune Blix Hagen skarpt og ganske treffende påpeker var verken nasjonal eller nordnorsk arbeiderbevegelse et sentralt forsknings-

og undervisningsemne i det første tiåret etter etableringen av historiestudiet i Tromsø. De mange røde og lyserøde studenter var nok både overrasket og skuffet over det.

Som tidsvitne vil jeg prøve kort å forklare det. I grunnen ikke så lett. Interesse for og kunnskaper om norsk og til dels internasjonal arbeiderbevegelse hadde faktisk alle sørfra som ble ansatt i nyere historie i de første årene etter 1972 - Randi Rønning Balsvik, Edgeir Benum, Berge Furre, Geir Lundestad og jeg. Vi kunne samtlige i våre stillingssøknader vise til arbeider om sentrale begivenheter i arbeiderbevegelsens og særlig Arbeiderpartiets historie.

Berge Furre var nok nærmest til å følge opp, med sine første spadestikk om sin påtenkte bok om «Staten og fiskeriselskapa 1879-1900». Han forsvant imidlertid raskt fra Tromsø til politikken. Geir Lundestad markerte fra første stund at han ikke ville drive med internasjonal og ikke «provinsiell» historie. Som en bestemt bodøværing slapp han unna med det. Randi Rønning Balsvik underviste og veiledet bredt, men den påbegynte avhandlingen om etiopisk historie krevde sitt. Edgeir Benum og jeg gjorde et par spadestikk i regional arbeiderbevegelse, men havnet snart på andre faglige spor. Også disse heldigvis landsdelrelevante, i pakt med de tydelige ideologiske føringene ved universitetsetableringen. Det kan imidlertid føyes til at vi alle enten enkeltvis eller samlet veiledet flere dyktige studenter som skrev hovedoppgaver om arbeiderbevegelsen nasjonalt eller i Nord-Norge, blant dem Fredrik Fagertun, Trond Hansen og Halvard Tjelmeland.

Men mest betydningsfullt både på kort og lang sikt var nok initiativet historikermiljøet tidlig tok for å tilrettelegge for mer forskning om nordnorsk arbeiderbevegelse. Sammen med arbeiderledere i Tromsø fikk historieseksjonen i gang et ambisiøst prosjekt for å få samlet inn og ordnet arkiver fra arbeiderpartier og fagorganisasjoner i hele den nordnorske arbeiderbevegelsen. Dette storstilte innsamlingsarbeidet ble i noen år fra 1979 gjort mulig ved velvillige bevilgninger særlig fra universitetet, men også fra de tre nordlige fylkene, en rekke kommuner, partilag og fagorganisasjoner i landsdelen. Mange hundre hyllemeter ble samlet inn. Jeg var utpekt å representere seksjonen i styringsgruppen. Den arbeids- og kunnskapskrevende hovedinnsatsen stod arkivlederen for, Rune Blix Hagen, kledd i sin blå lagerfrakk. Universitetet sørget for å stille store og velegnete lokaler til rådighet.

Dette pionerprosjektet pågikk i noen år. Deretter tok Statsarkivet i Tromsø seg av oppgaven, nå med Rune Blix Hagen i full stilling som arkivar der i noen år. Men den opprinnelige ideen om praktisk å samle alle arbeiderbevegelsens arkiver på ett sted, i Tromsø, lot seg ikke realisere. Lokale ildsjeler ville ikke alltid gi slipp på stedets arkiver. Særlig i Bodø

og sørlige deler av Nordland strittet man mot Tromsø-sentralisme. Det kan føyes til et annet mer langsiktig problem. Arkivverket har som følge av lovmessige forpliktelser og begrensede ressurser alltid måttet nedprioritere innsamling av privatarkiver.

Som Halvard Tjelmeland fremhever er det flere særegne trekk ved nordnorsk arbeiderbevegelse som naturlig nok har tiltrukket seg forskningsinteresse. Valggjennombruddet for Arbeiderpartiet kom først her. Den relativt sterke stillingen i den nordlige landsdelen som Arbeiderpartiet, men også andre arbeiderpartier siden har hatt, er også bemerkelsesverdig. Det gjelder ikke minst i betraktning av at de tre nordlige fylkene var lite industrialisert helt fra Arbeiderpartiets valgsuksess i 1903 til bortimot 1970.

Fagorganiseringen derimot kom imidlertid atskillig senere i Nord-Norge. Fram til 1914 var den et utpreget østlandsfenomen. Kraftig oppsving i de nordlige fylkene kom først sist på 1930-tallet. Det er også et interessant og ikke lett forklarlig trekk at oppslutningen om arbeiderbevegelsens partier i mange tiår var lavere i Nordland til tross for at fagbevegelsen stod sterkere der enn i Troms og Finnmark.

Nok et interessant særtrekk er det brede sosiale nedslagsfeltet arbeiderbevegelsen i Nord-Norge har hatt. De to viktigste gruppene fram til godt etter andre verdenskrig var fiskerbønder og industri- og gruvearbeidere. Men også de etniske minoritetene, kanskje særlig samene, ble alt fra gjennombruddsårene på ulike vis knyttet til arbeiderbevegelsen, og det til tross for arbeiderpartipolitikeres lenge høyst ulike og ambivalente holdninger til fornorskningspolitikken. Spesielt er også at NKP har hatt betydelig større oppslutning i Nord-Norge enn i andre landsdeler, likeså at læstadianere i motsetning til lavkirkelige miljøer ellers i landet i større utstrekning har knyttet seg til arbeiderbevegelsen.

Til sist et par ord om mulige nye forskningsatsinger. Det savnes fortsatt en større samlet fremstilling av Arbeiderpartiets historie i den nordlige landsdelen fra oppstarten fram til våre dager. Einar-Arne Drivenes og Hallvard Tjelmeland har for en del år siden lagt grunnlaget for en slik undersøkelse gjennom et kortfattet, men fint syntesepreget arbeid om arbeiderbevegelsen i Nord-Norge fram til rundt 1970. Også andre arbeiderpartier som NKP og SF/SV har i perioder hatt betydelig oppslutning i de nordlige fylkene, noe som bør stimulere til en mer grundig forskningsmessig behandling, i første omgang kanskje i form av artikler. Det er alt skrevet atskillig om ulike relasjoner mellom Arbeiderpartiet og samiske miljøer og aktører, ikke minst av historikere ved Universitetet i Tromsø. Men det savnes fortsatt en bredt anlagt sammenfatning med et langt kronologisk sveip. Nye studier om nordnorsk arbeiderbevegelse

bør også gi åpning for interessante, men krevende komparasjoner med nasjonale forhold og om likheter og forskjeller regionalt og lokalt i den langstrakte og sosialt og økonomisk differensierte nordlige landsdelen. Sammenlignende blikk bør også kunne kastes over de nordlige grensene.

Som tidligere er det først og fremst historikere nordpå som har mest interesse og forutsetninger for å kunne samle tråder og videreutvikle forskningen om nordnorsk arbeiderbevegelse. Det har også sammenheng med tidsånden. Nasjonalt er det for tiden relativt få historikere som har arbeiderhistorie, arbeidslivshistorie eller arbeiderbevegelse som sentral beskjeftigelse. En kan heller ikke forvente at det stadig større innslaget av utenlandske historikere ved flere av universitetene vil fokusere på norsk historie og herunder nasjonal og regional arbeiderbevegelse.